

מבט על, גיליון 363, 10 באוגוסט 2012

מה מאחורי המשך התמיכה הרוסית באסד?

צבי מגן

גם במהלך השבועות האחרונים, כשקיצו של משטר אסד נראה קרוב מתמיד, רוסיה ממשיכה לתמוך בו באורח עקבי ובלתי מתפשר. תמיכה רוסית זו, יחד עם סין, שמפיחה רוח חיים במשטרו המתערער של אסד, נמשכת מראשית ההתקוממות בסוריה, מלפני כשנה וחצי, זאת תוך חיכוך עם הקהילה הבינלאומית, וללא התחשבות בנזק הנגרם ליחסיה עם המערב ועם מדינות האזור, הפועלות להפלתו של משטר אסד. גם בשלב הנוכחי וחרף הלחצים על רוסיה, לא נראה שבכוונתה לסגת מתמיכתה זו.

מאמר זה מתאר את השיקולים שמאחורי מדיניותה זו של רוסיה? האם מעבר לטענה שהיא מגינה על משטר יציב (השורד מעבר לחזוי) וידידותי לה, לעומת החלופה האסלאמיסטית על כל השלכותיה, מסתתרים שיקולים נוספים, לא כולם קשורים במשטרו של אסד ישירות. להלן, אחדים מהשיקולים הרוסיים הללו:

א. זיהויה של סוריה, לצד איראן, כמאחזי רוסי אחרון באזור המזרח התיכון. זאת כאחת מהתוצאות של ה"אביב הערבי", שבמהלכו הרוסים מצאו את עצמם נדחקים מהאזור אגב חיכוך גובר עם המערכת הסוניית המתחזקת, שלתפישתה של רוסיה, נהנית משיתוף הפעולה עם המערב. נפילתה של סוריה, ולא מן הנמנע – של איראן, בהמשך, צפויה ליצור רצף של משטרים עוינים לרוסיה בכל המרחב שבין צפון אפריקה לסין.

ב. בהגנתה על משטרו של אסד, ניצבת רוסיה על משמר העיקרון של אי התערבות חיצונית ועל זכותו של העם הסורי לקבוע לבדו את משטרו העתידי. ואכן, כפי שהדברים נראים בשעה זו, לא צפויה התערבות צבאית זרה בסוריה, אם בגלל העמדה הרוסית, אם בגלל אזלת ידו של המערב ואם בשל חוסנו הצבאי של המשטר. הדבר מותיר את השטח בידי השחקנים המקומיים ובמידה מוגבלת, גם החיצוניים, ומעניק לרוסיה חופש פעולה מסוים הן לסיוע למשטר והן להכשרת החלופות הרצויות לה.

ג. אולם הבעיה הרוסית המרכזית במערכת יחסי החוץ שלה, נוסף על ענייני המזרח התיכון, היא העימות עם המערב, הן במישור הגלובלי והן לאורך גבולותיה, שם היא פועלת להכלת האתגרים מצד ארצות הברית ונאט"ו. בתוך כך, ניתן להצביע על התפתחויות חמורות הקשורות לאזורים החיוניים לביטחונה הלאומי של רוסיה בקווקז, שם מאתגר המערב את רוסיה על ידי פעילות לניתוקן של גאורגיה ואזרבייג'אן מאזור ההשפעה הרוסית. בפעילות זו מעורבת גם טורקיה, תוך התגרות מקבילה ברוסיה ובאיראן. מעבר לכך, מסתמנות התפתחויות מטרידות את רוסיה גם באזור אסיה המרכזית, שם פרשה בימים אלה אוזבקיסטן מהסכם ההגנה האזורי שבהובלה רוסית, צעד שפירושו חבירתה למערב, בעוד מדינות נוספות באזור שוקלות ללכת בעקבותיה. כמוכן, שמבחינתה של רוסיה אין ספק שמדובר בפעילות אמריקנית חתרנית בתוך אזור אינטרסים רוסי חיוני זה. זאת בנוסף לסדרת מהלכים אמריקניים מתגרים אחרים, בהם, המשבר המתמשך סביב הצבת טילי יירוט נגד טילים בליסטיים (BMD) של ארצות הברית, בעוד רוסיה, מנהלת מאבק קשוח לנטרולה של התכנית.

מכל אלה עולה, שפעילותה של רוסיה בנושא הסורי, כמו גם בסוגיית המאבק נגד התכנית הגרעינית של איראן, נראית כמכוונת לניצולן כקלף מיקוח לקידום יעדיה במשא ומתן שלה עם המערב. בחודשים האחרונים, ובפרט מאז שובו של פוטין לכס הנשיאות, מתנהל דיאלוג רוסי-אמריקני קשוח ורווי משברים. למעשה, דוחים האמריקנים את רשימת הדרישות הרוסיות, אגב קידום עקבי של תכניותיהם האסטרטגיות, המוזכרות בחלקן לעיל. במקרה הטוב מוצעת לרוסיה, עבור שיתוף הפעולה במזרח התיכון, תמורה בלתי מספקת, לטעמה. מכל מקום, בנושאים הללו טרם נאמרה המילה האחרונה.

ד. יחד עם זאת, ולצד השיקולים הרוסיים הגלובליים המוזכרים, סוריה הייתה ונותרת חוליה חיונית במיוחד במכלול האינטרסים הרוסיים, הרבה מעבר לשאלת שרידותו של המשטר. במציאות זו, כאשר החול בשעונו של אסד נראה כהולך ואוזל, רוסיה מקיימת דיאלוג מקביל עם כל הצדדים המעורבים, לרבות עם

המערב, עם השחקנים האזוריים ועם גורמי האופוזיציה הסורית. תחום הדיון העיקרי מבחינתה של רוסיה הוא השגת הבנה, שתאפשר לה לשמור על מעמדה בסוריה גם אחרי הסתלקותו של אסד, ובפחות מכך היא לא תשתף פעולה עם המהלכים להחלפת השלטון בסוריה.

במציאות המתפתחת, סביר שאין בכוונתה של רוסיה לפנות את נוכחותה בסוריה והיא תשאף להישאר שחקן פעיל בכל תפנית אפשרית, הצפויה להיווצר בסוריה. יתרה מכך, מסתמן שבהעדר פתרון המקובל על רוסיה, זו אינה נרתעת מכל תסריט, לרבות המחמירים שבהם. בכלל זה מוזכרות האפשרויות לפרוקה של סוריה לגורמים, עם או ללא אסד, לרבות אבדן משילות כולל בסוריה והידרדרותה לאי סדר מוחלט. אין בהכרח מדובר בייזום או העדפת התסריט הכאוטי, אלא בשאיפה לניצולו כמנוף לחץ, שכן רוסים מזהים יתרונות יחסיים בדייג במים עכורים, שיאפשר להם לאתגר את המערב. בכך הם מקווים לקדם את יעדיהם, הכוללים היענות לדרישות האמורות בגזרות אחרות וכן הבטחת מעמדה המשפיע של רוסיה בהסדרים העתידיים בסוריה.

יצוין, שבמהלך הימים האחרונים רוכזו יחידות הצי הרוסי מול חופי סוריה. גם אם לא לגמרי ברורים יעדיו, אפשרי, שכוח זה אכן נועד לבוא לביטוי בתסריט של אבדן משילות, ככוח מרתיע ממעורבות חיצונית, להגנה וחילוץ של מי מגורמי הממשל הסורי ושל גורמים הרוסיים הביטחוניים והאזרחיים, המוצבים בסוריה. בכוח הימי הרוסי, שנצבר במהלך כמה שבועות משלוש זירות ימיות שונות, כ-14 כלי שיט, לרבות אניות קרב ואספקה וכן אניות נחיתה עם למעלה מ-1000 נחתים. יוזכר גם שכ-20 כלי שיט, בהם נושאת מטוסים וצוללות גרעיניות, ביקרו באזור במהלך השנה החולפת.

מן הראוי לציין, שבנושאים הנידונים לא קיים קונצנזוס מוחלט ברוסיה עצמה. מבין הדעות הנשמעות בתקשורת יש מי הקוראים להמשך המדיניות הנוכחית כמנוף עיקרי לניצול המצב לטובת האינטרסים הרוסיים, כאשר גם הסוגיה האיראנית נכרכת, כמובן, בנושא. מנגד, יש המזהירים מפני הסתבכות ואבדן פנים לרוסיה נוכח ההידרדרות לאלומות בלתי מבוקרת בסוריה.

לא מן הנמנע, שהתפתחויות הללו יוצרות דילמה גם עבור ישראל, הניצבת מנגד, לפי שעה ללא מעש, אך בדאגה גוברת לגבי תרחישים עתידיים, שבהם לא תוכל להימנע מתגובה לחלק מהתסריטים המחמירים (כמו נושא הנשק הכימי, למשל). נראה שגם בהקשרים הללו יש לקחת בחשבון את חלקה של רוסיה כגורם משפיע בענייני סוריה גם בעתיד.